

'קרבה אל נפשי גאלה' – הבעל שם טוב ו'שיטת ימימה'

ציפי קויפמן

שאלו לבעש"ט: מה הוא עיקר העבודה? הלוא אנו יודעים ואבותינו סיפרו לנו שבימים הקדמונים היו אנשי מעשה מתעניין משבת לשבת, ואתם ביטלתם את הדבר הזה, שאמרתם שכל אדם שהוא מתענה עתיד ליתן את הדין, שנקרא חוטא שמענה את נפשו. על כן הגידו נא לנו, מה הוא עיקר העבודה? והשיב להם הבעש"ט: אני באתי לעולם הזה להראות דרך אחר, שיראה אדם להמשיך על עצמו שלושה דברים הללו: היינו אהבת ה' ואהבת ישראל ואהבת התורה ואין צריך לעשות סיגופים.¹

נלמד שברגע שמתקיימת דחייה כלפי הסובב למעשה זו דחייה עצמית שמתקיימת כלפי הדוחה, כי הדחייה רשומה במחשבה וגם בלב. הדוחה למעשה דוחה מלבו.²

'חשיבה הכרתית', תורתה של ימימה אביטל, היא דרך לעבודה פנימית-רוחנית, ובשנים האחרונות היא נפוצה ומוכרת יותר ויותר בציבוריות ובתקשורת הישראלית. מקבוצה קטנה ואנונימית שלמדה מפיה של ימימה בביתה הפכו 'לימודי ימימה' בתוך שנים אחדות לאבן שואבת לנשים וגברים מכל שכבות האוכלוסייה, לתורה המשפיעה עמוקות על חייהם של רבים.

* ד"ר ציפי קויפמן ז"ל הייתה מעורבת לפני מותה בכל שלבי העריכה וההגהה של המאמר.

¹ ר' ברוך ממז'יבוז', **בוצינא דנהורא**, לבוב תר"ם, דף טו ע"ב.

² ימימה אביטל. המובאות כאן ולהלן לקוחות מכתבי יד של שיעורי ימימה שטרם ראו אור באופן מסודר. המונחים שהוראתם ייחודית בתורתה הוקפו מירכאות.

החשיבה ההכרתית שלימדה ימימה, המנוסחת במאות פרקים הקרויים 'חלקים' ומועברים בהכתבה ללומדות וללומדים, אינה משופעת במובאות אינטרטקסטואליות. היא אינה דרשנית ואינה מתיימרת להיסמך על מסורות קודמות. זהו טקסט בעברית פשוטה בדרך כלל, אם כי בעלת תחביר סבוך ולא תמיד מובן ואוצר מילים פנימי עקיב המכוון שפה ייחודית, והקוראים בו לא יזהו כל קשר למסורת חסידית או קבלית למעט כמה הבלחות פה ושם.

אף על פי כן דומה כי מכמה בחינות אפשר לראות בקבוצות הלומדות חשיבה הכרתית סוג של חסידות עכשווית³ או נאו-חסידות,⁴ ובמובן בלתי מבוטל אפשר לזהות קווי דמיון – ואולי אף קווי השפעה – בין חסידות הבעש"ט ובין הדרך שהנחילה ימימה אביטל לתלמידותיה ולתלמידיה. בדברים שלהלן אתאר בקצרה את עיקריה של החשיבה ההכרתית ואנסה לעמוד על זיקות משמעותיות שלה ליסודות מרכזיים בחסידות הבעש"ט.⁵

³ ראו: Tsippi Kauffman, 'The Yemima Method as a Contemporary-Hasidic-Female Movement', *Modern Judaism*, 32 (2), 2012, pp. 195–215

⁴ על נאו-חסידות ראו לדוגמה: ניחם רוס, **מסורת אהובה ושנואה: זהות יהודית מודרנית וכתובה נאו-חסידית בראשית המאה העשרים**, באר שבע תש"ע; Tomer Persico, 'Neo-Hasidic Revival: Expressivist Uses of Traditional Lore', *Modern Judaism*, 34 (3), 2014, pp. 287–308. ייתכן כי אפשר לדון בדמותה ובפועלה של ימימה בהקשר העכשווי של תקשור, ומעניין ששיעור הנשים הפעילות בו גבוה בהרבה משיעור הגברים. ראו: Adam Klin-Oron, *Beyond the Self: Local and Personal Meanings of Channeling in Israel*, Ph.D. Dissertation, The Hebrew University, Jerusalem 2011, pp. 107–114. מריאנה רוח-מדבר מדברת על 'Age', כלומר ניו אייג' יהודי, מושג שיכול אף הוא לתפקד כהקשר לדיון. ראו: Marianna Ruah Midbar, 'Current Jewish Spiritualities in Israel: A New Age', *Modern Judaism*, 32 (1), 2012, pp. 102–125

⁵ ככל שמתפתח מחקר החסידות בכלל, והמחקר על אודות הבעש"ט בפרט, התמונה הולכת ונעשית מורכבת, ויש לנקוט משנה זהירות כאשר עוסקים ב'תורת הבעש"ט'. ראו לדוגמה: משה אידל, 'תפילה, אקסטזה ומחשבות זרות בעולמו הדתי של הבעש"ט', דוד אסף ועדה רפפורט-אלברט (עורכים), **ישן מפני חדש: שי לעמנואל אטקס**, א, ירושלים תשס"ט, עמ' 57–120, ובעיקר בהערות המתודולוגיות (עמ' 118–113). על אף הסיוגים אפשר לומר דבר-מה על דגשים בתורת הבעש"ט ולזהות דמיון בין שיטת ימימה לתורה זו. קצרה היריעה במאמר זה מלדון בפירוט בכל מאפיין ובמורכבויותו, ואני נוטה לאמץ מבט מכליל לצורך ההשוואה. כמו כן אשתמש לצורך מאמר זה גם במקורות המיוחסים לבעש"ט מנקודת מבט פנים-חסידית, אשר על פי המחקר מקובל לראות בהם דרושים של המגיד ממזריטש או של תלמידיו, אם כי הלה ודאי שאב מלוא חופניים מתורת רבו. לדוגמה, החיבור 'צוואת הריב"ש', הקובץ 'כתר שם טוב' ועוד. במובן זה ימימה נפגשת

ימימה

ימימה אביטל נולדה בשנת תרפ"ט (1929) בקזבלנקה שבמרוקו למשפחה של דיינים ידועים.⁶ היא עלתה לארץ בשנת תשי"א (1951) והתיישבה בבאר שבע. לאחר פטירת בעלה, זמן קצר למדי לאחר נישואיהם, באמצע שנות השלושים לחייה, עקרה ימימה לתל אביב. היא למדה ספרות צרפתית באוניברסיטת בן-גוריון ופסיכולוגיה באוניברסיטת תל-אביב. ימימה, שבבאר שבע עסקה בהוראה, החלה לטפל באחרים בריפוי רוחני בביתה בתל אביב. לעדותה, לאחר זמן-מה קיבלה הוראה מלמעלה להתחיל ללמד קבוצות. את שלימדה קיבלה, לדבריה, היישר ממקור עליון.

בשנת 1977 הקימה ימימה את מכון מעיין בתל אביב להפצת תורתה; בשנות התשעים עבר המכון להרצליה, והוא פעיל גם כיום. בשנים הראשונות ישבה ימימה מול תלמידיה, ובשנים שלאחר מכן הלכה והתרחקה מהם: תחילה התכנסתה בצעיף, ולאחר מכן ישבה במפלס שמעל הלומדות והלומדים. בכל השנים שלימדה לא פסקה גם מלעזור לאחרים. סיפורים רבים מתארים את כוחה של ימימה בריפוי חולים. ימימה נהגה להקצות לשם כך יומיים שבוע וביקרה דרך קבע בבתי חולים; לעיתים התפללה שעות ליד מיטת חולה.⁷

במחקר זה עם הבעש"ט הנוכח בשיח החסידי, בין השאר למראה קבצים אלו, יותר משהיא נפגשת עם הבעש"ט ה'היסטורי'. על חיבורים אלו, הקרויים על שם הבעש"ט, ראו לדוגמה: גדליה נגאל, 'מקור ראשוני לספרות הסיפורים החסידית – על ספר "כתר שם טוב" ומקורותיו', סיני, עט (תשל"ו), עמ' קלב-קמו; זאב גריס, 'עריכת "צוואת הריב"ש"', קרית ספר, נב (תשל"ז), עמ' 187–210.

⁶ מידע על ימימה אפשר למצוא בעיקר בכתבות בעיתונים ובאתרי אינטרנט. ראו לדוגמה: מיכה אודנהיימר, 'ימימה נעלמה, אבל נמצאת בכל מקום', הארץ, 24.2.2005; ירון שוורץ, 'האישה שידעה יותר מדי', וואלה, 12.11.2008; עפרה לקס, 'הרוח והקודש', Nrg, 10.6.2010; ובאתרים shitatyemima.wordpress.com, yemima.co.il, yemimainstitute.co.il, toratyemima.co.il ועוד. התיאור שלהלן שאוב ממקורות אלו.

⁷ על פועלה של ימימה בריפוי ועל הקשר בין ריפוי גופני לתיקון הנפש ראו: Eynat Ramon, 'Body and Soul in Yemima Avital's Teachings and in Her Students' Testimonies, Philosophies and Practices', Shai Feraro & James R. Lewis (eds.), *Contemporary Alternative Spiritualities in Israel*, New York 2017, pp. 39–55. רמון מציעה גם השוואה קצרה בין תחום זה בחסידות ובתורתה של ימימה אביטל.

תורת ימימה משלבת מרכיבים פסיכולוגיים וקבליים. אף שימימה עצמה הייתה שומרת מצוות, אין קשר ישיר בין יישום תורתה ובין אורח חיים הלכתי. עם זאת רבים מתלמידיה חזרו בתשובה, ועל פי רוב פנו לזרם חסידי כלשהו. על פי עדותה של ימימה, היא לא הייתה בת סמכא בקבלה, אולם יש עדויות של כמה מקובלים שדנו איתה בעניינים קבליים ונדהמו מתובנותיה. מדריך לחשיבה הכרתית שלמד קבלה שנים רבות סיפר ששאל אותה על פסקה בספר הזוהר וקיבל בתגובה פרשנות מפורטת ומדויקת שגרמה לו להשתאות. לשאלתו 'מניין את יודעת זאת?' ענתה ימימה: 'אני משערת שמאותו מקום שממנו ידע זאת רבי שמעון בר יוחאי'.

ימימה הקפידה מאוד על הצנעת עצמה. את קולה לא התירה להקליט, וכן הקפידה שלא להצטלם. גם משנתה לא יצאה לאור עד לאחרונה,⁸ אולם כל אחד מעשרות תלמידיה הקרובים מחזיק בביתו מאות דפים הגדושים בשיעוריה. חומר זה משמש בסיס להוראה למלמדים את משנתה.

ימימה פעלה להמשכיות תורתה. כמה שנים לפני פטירתה בשנת 1999 בחרה ימימה תלמידים שיורו את החשיבה ההכרתית. היא האזינה להם כשלימדו, ורק אז הסמיכה אותם להוראה. היא הורתה לפתוח מכונים להוראת החשיבה ההכרתית בירושלים, בפרדס חנה ובזיכרון יעקב. כיום עשרות מורים מלמדים את תורתה ברחבי הארץ.

טרם נתאר את החשיבה ההכרתית ואת זיקתה לבעש"ט נפתח בהצבעה על זיקה מבנית עקרונית בין דרך זו ובין החסידות. בשני המקרים מדובר על דרך לגאולה אישית שמציעה סמכות רוחנית. יש לציין כי בעלת הסמכות הרוחנית, ימימה אביטל, כונתה בפי תלמידיה 'צדיקה'; בחייה התקבצה סביבה עדה שלמדה מפיה, והיא קנתה לה חסידות וחסידים נוספים בהתוועדויות קבועות. סיפורי שבחיה – הכוללים מופתים, כאמור – נישאים בפי רבים, ותלמידיה עולים לקברה ביום פטירתה.

⁸ ראו: שרון פרלמן, המעבר לחשיבה הכרתית על פי ימימה אביטל: נגני נפשי, [חמ"ד] תשס"ד; ימימה שמחה אביטל, תורת ימימה, ישי אביטל (עורך), באר שבע [חש"ד].

כמו הצדיק החסידי פעלה גם ימימה אביטל הן כמיסטיקנית שהייתה בקשר מתמיד עם עולמות עליונים הן כמאגיקונית, במובן זה שידעה – על פי עדותה ועדות חסידיה – להוריד את השפע האלוהי, חומרי כרוחני, לכל פונה.⁹ למי שדבקו בה הציעה ימימה את שהציע הצדיק החסידי: סעד רוחני ומוסרי, הדרכה בתחום המידות, ולצד זאת גם עזרה ממשית במקרי מצוקה, בעיקר בהקשרים רפואיים. אם כן, לפנינו 'צדיק' חסידי בכל מובן מקובל, אלא שבאופן נדיר מדובר באישה.¹⁰ ימימה היא אולי האישה המיסטיקנית הראשונה שפעלה במסגרת המסורת היהודית והניחה אחריה לעולם דרך מעשית-רוחנית. דרך זו אף תועדה בכתב בידי תלמידיה.¹¹

חשיבה הכרתית

המשנה עצמה נסבה לפחות במישור אחד על אתגר היום-יום: ללמוד איך לחוות קשב רגוע, לרכוש איזון רגשי בחיי היום-יום ולחיות מתוך ה'כאן' וה'עכשיו'. השפה פשוטה, לפעמים סתומה. ימימה דיברה על שהחומר שופע אליה ממקור עליון; לאחר שהיא מדברת היא שוכחת את שאמרה, וכל לומד קולט כפי יכולתו והבנתו.¹² בעקבות כתיבת דברי המורה הלומדים אמורים

⁹ ראו קויפמן (לעיל, הערה 3). על המודל המיסטי-מאגי בחסידות ראו: משה אידל, **החסידות בין אקסטוזה למאגיה**, ירושלים ותל אביב תשס"א.

¹⁰ אשר לנוכחותן של נשים במבנה ההנהגה החסידי או להיעדרן ממנו ראו לדוגמה: עדה רפפורט-אלברט, 'על הנשים בחסידות: ש"א הורודצקי ומסורת הבתולה מלודמיר', דוד אסף (עורך), **צדיק ועדה: היבטים היסטוריים וחברתיים בחקר החסידות**, ירושלים תשס"א, עמ' 496–527; Nehemia Polen, 'Miriam's Dance: Radical Egalitarianism in Hasidic Thought', *Modern Judaism*, 12 (1992), pp. 1–21; Nathaniel Deutsch, *The Maiden of Ludmir: A Jewish Holy Woman and Her World*, Berkeley 2003; Marcin Wodziński, 'Women and Hasidism: A "Non-Sectarian" Perspective', *Jewish History*, 27 (2013), pp. 399–434.

¹¹ על נשים ומיסטיקה בהיסטוריה היהודית ראו: עדה רפפורט-אלברט, 'על מעמד הנשים בשבתאות', הנ"ל (עורכת), **חסידים ושבתאים, אנשים ונשים**, ירושלים תשע"ה, עמ' 255–439. ראו בפרט את הסעיף הסוקר את הרקע ההיסטורי לתופעת התנבאות הנשים בשבתאות מהמקרא דרך ימי הביניים, האנוסים בספרד, ספר חזיונות לרח"ו ועוד, שם, עמ' 291–308.

¹² גם בנקודה זו יש דמיון לאופן הדרשה של הצדיק החסידי כמי ש'שכינה מדברת מתוך גרונו'. ראו על כך לדוגמה: אוריאל גלמן, **השבילים היוצאים מלובלין: צמיחתה של החסידות בפולין**, ירושלים תשע"ח, עמ' 68–80. כן ראו בייחוד עמ' 237–240 במחקרו של גרין: Arthur Green, 'The Hasidic Homily: Mystical Performance and Hermeneutical Process', Bentsi Cohen (ed.), *As a Perennial Spring: A*

לעשות 'מלאכות' – לתעד תובנות ויישומים של הלימוד בחיי היום-יום שבין שיעור לשיעור.

השפה המושגית מדברת על 'חומר', שהוא הידע הנלמד, המורכב מ'חלקים', שהם חלקי הידע, ואלו תואמים גם את חלקי ההכרה והאישיות ('מוח', 'לב', 'קשב', 'רצון', 'פה' וכדומה), שנתונים ב'מבנה'. החומר מתאר מצב של 'עומס' ובו 'ערבוב', 'החסרה' או 'הפרזה', ולעומתו מצב של 'הכרה פעילה' המסוגלת 'לתחם', 'לדייק', 'להמתין', 'להיות על מקומה', 'להיטיב עם עצמה', 'להתעורר לקיום האישי', 'רגש לקיומי' ולהיות ב'זמן הווה' וב'נוכחות'. יש 'מלאכה' הנעשית, ויש 'הבנות' ו'תוצאות' וכן 'תוצאות מתוצאות', 'התחזקות', 'התייצבות', 'איזון', 'צמיחה' ו'תיקון'.

ההנחה היא שרוב בני האדם נתונים רוב הזמן במצב של 'עומס'. פירוש הדבר הוא שהאדם מביא עימו לכל התרחשות בזמן הווה את עברו שלו על כל משקעיו וזיכרונותיו, את האינטראקציות שלו בעבר עם האדם שמולו, על כל משקעיו וזיכרונותיו, ואת העתיד, החובק ציפיות, חרדות ודאגות. כל אלו מונעים ממנו להיות בזמן הווה, לנכוח בהתרחשות ולהגיב כלפיה תגובה מדויקת. ה'דיוק' הוא תהליך אין-סופי של למידה, והידיעה אם התקיים דיוק ברגע נתון אם לאו מגיעה מייד עם הדיוק. 'הדיוק משמח', אומרת ימימה. אדם המקשיב לדברי הזולת ולמילים שהוא משמיע הקשבה נקייה, כפי שהן וללא 'עומס', ומגיב בזמן הווה – מצד אחד מתוך קשב נוכח ואמיתי ומצד אחר בלי 'להתערבב', כלומר בלי לתת לכל מבע, מילה או מסר מהזולת להפעיל את המקשיב רגשית ומעשית – ידע בה בעת שהוא מדייק.

הדבר אולי נשמע פרוזאי ופשוט, אך מדובר בעבודה עצמית אינטנסיבית, עבודת מידות הדומה לפרקטיקות חסידיות שגם בבסיסן השאיפה לחוויית שמחה והתרוממות רוח. ברגעים אלו, לומדות ולומדים בשיטת ימימה אביטל מעידים, חווים יציאה ממצר, מלאות, רווחה, ואף יותר מכך – חווים חוויה רוחנית אף שמלכתחילה הייתה מטרתם מוסרית ורגשית, שלא לומר תועלתנית ומעשית.

לומדים שהצליחו ומצליחים לחיות חיים 'מדויקים' יותר ויותר, להיות קרובים למהותם הטובה ולשחרר 'עומס', לצבור את רגעי הדיוק לתקופות, מעידים על פתיחות לממד אחר של הממשות, על חיים רוחניים, על גילוי הניצוץ האלוהי וכדומה. בהיותם 'על מקומם', לעדותם, הם פוגשים ב'מקום' במובנו כאחד משמות האל החז"ליים – ההוא שתמיד על מקומו, ההוא שתמיד בהווה, תמיד בהתהוות; לדבריהם, ביכולתם להיות קשובים לעצמם ולזולת הם פוגשים במה שמעבר לעצמם ולזולתם, ושמה בתוך עצמם ובתוך זולתם; ביכולתם להיטיב עם עצמם ועם הזולת הם פוגשים בטוב כבמלאות קיימת ונוכחת.

ימימה תיארה את תורתה תורה רוחנית, ובחלק משיעוריה, לאחר כברת דרך שעברו התלמידות והתלמידים, הגדירה את המאמץ הנדרש לעבודה רוחנית. לעיתים היא דיברה גם על לוח השנה היהודי או על מושגים קבליים. ואולם, כאמור, עיקר דבריה נטולי ממד דרשני או פרשני מובהק, נטולי הקשרים פנים-יהודיים ואינם דורשים כל ידע מוקדם. לכן שיעוריה פונים לקהל רחב ומגוון ביותר הן מבחינה סוציולוגית הן מבחינה אינטלקטואלית.

חשיבה הכרתית ותורת הבעש"ט

ניסיונות שונים ומגוונים עשו חסידים וחוקרי חסידות כדי להגדיר מהו החידוש שחידש הבעש"ט.¹³ אחד מהם הוא המובאה שבה נפתח מאמר זה, ניסוח רטרופקטיבי של החידוש החסידי משמו של ר' ברוך ממז'בוז', נכדו של הבעש"ט וצדיק חסידי בזכות עצמו. המסורת משמו של ר' ברוך מתמקדת בדרכו המעשית של הבעש"ט, שלא כניסוחים אחרים, המתמקדים בתפיסת העולם, בתאולוגיה, ביחס למסורת הקבלית ועוד. על פי מקור זה שלל הבעש"ט דרך ידועה בעבודת ה' שזכתה לתומכים רבים, דרך הקוראת למי שמחפש חיים רוחניים להתרחק מכל מה שנראה שהוא מונע את ההתמסרות

¹³ תקצר היריעה מלפרט את כל המחקרים שנכתבו על אודות הבעש"ט. ראו לדוגמה: אידל (לעיל הערה 5); משה רוסמן, **הבעש"ט מחדש החסידות**, תרגם מאנגלית דוד לוביש, ירושלים 1999; עמנואל אטקס, **בעל השם – הבעש"ט: מאגיה, מיסטיקה, הנהגה**, ירושלים תש"ס; נתנאל לדרברג, **סוד הדעת: דמותו הרוחנית והנהגתו החברתית של רבי ישראל בעל שם טוב**, ירושלים תשס"ז; Moshe Idel, 'Mystical Redemption and Messianism in R. Israel Ba'al Shem Tov's Teachings', *Kabbalah*, 24 (2011), pp. 7–121 ועוד רבים.

המוחלטת לקודש. זו הייתה דרכם של חסידים סגפנים קודם החסידות הבעש"טיאנית.¹⁴ הסגפנות לפי הבעש"ט איננה רק דחיית העולם החומרי והחברתי אלא גם דחיית החלקים הפנימיים באדם המשתוקקים לגעת בממדים חומריים וחברתיים.

תחת זאת הציע הבעש"ט ערך כוללני ובלתי מוגדר שעניינו אהבה. מהי אהבה זו וכיצד מממשים אותה, מסורת זו אינה מבארת במפורש. על דרך הניגוד אפשר ללמוד שהדרך המעשית החלופית כרוכה בקירוב העולמות שנדחו ובהכללתם בעבודה הרוחנית.¹⁵ עבודה רוחנית מכלילה (אינקלוסיבית) זו משתקפת היטב בתורת ימימה. כאמור, השיח של החשיבה ההכרתית שונה במבנהו ובלשונו מהשיח המצוי בטקסטים חסידיים. הן המסורות משמו של הבעש"ט הן החלקים משמה של ימימה אינם מנוסחים בשיטתיות, ואוצר המילים בדרך כלל שונה מאוד. אף על פי כן אנסה לשרטט כמה קווי דמיון יסודיים הכרוכים אלו באלו ונראה שהם שואפים אל מקום קיומי ורוחני קרוב מאוד, מקום שהוא גם דרך אל 'המקום'.

בדברים שלהלן אציג מושגים מספר מתורתה של ימימה ואת מקבילותיהם במסורות משמו של הבעש"ט: 'תיקון', 'הכרה', 'נוכחות', 'תיחום וקבלה', 'דיוק יחסי', 'כל חלק וחלקיו', 'התקרבות' ו'בינה'. השוואתם לשפה החסידית יכולה לחשוף גרעין מאחד בדרך החשיבה החסידית מחד גיסא ואת היסוד המיסטי שבתורת ימימה מאידך גיסא.

א. 'קרבה אל נפשי גאלה' – תיקון

מקובל מאא"ז זלה"ה [=אדוני אבי זקני, זכרו לחיי העולם הבא], שכל אדם חייב לגאול את נפשו על דרך קרבה אל נפשי גאלה (תהלים סט, יט).¹⁶

ענין גלות מצרים וגאולת מצרים כמו שהיה בדרך כללות אומה הישראלית, כך יש בפרטות אדם אחד, וכמו ששמעת¹⁷ פירוש

¹⁴ ראו לדוגמה רוסמן, שם, עמ' 41–59.

¹⁵ כך מתברר מעיון בתורת הבעש"ט במגוון נושאים, כגון העלאת מחשבות זרות, עבודה בגשמיות ועוד, וראו על כך להלן.

¹⁶ ר' אפרים מסדילקוב, **דגל מחנה אפרים**, ירושלים תשנ"ד, פרשת בלק, עמ' קצד.

¹⁷ על פי רוב בכתבי בעל התולדות, 'שמעתי' מורה על הבעש"ט.

הפסוק 'קרבה אל נפשי גאלה' (תהילים סט), כי קודם שיתפלל על גאולה כללית, צריך להתפלל על גאולה פרטית לנפשו, ודפח"ח [=דברי פי חכם חן].¹⁸

מושג הגאולה מרכזי ביותר במסורת היהודית, והוא מקביל ולעיתים חופף למושג ה'תיקון', 'לתקן עולם במלכות שדי'. מושג התיקון נעשה מרכזי בקבלה,¹⁹ והוא מקבל פירוט מעשי בזרמים קבליים שונים. הבעש"ט מדגיש כי בראש ובראשונה תפקיד האדם הוא לתקן את עצמו, וכתוצאה מכך יתוקנו העולמות כולם.²⁰ גאולתו העצמית היא הדרך לגאולת העולם. אך מהו התיקון העצמי? באחת המסורות משמו נאמר כך: 'כי יש לכל צדיק וצדיק ניצוצין קדישין השייכים לשורש נשמתו אשר צריך לתקן ולהעלותם ואפילו משרתיו ובהמותיו וכליו הכל יש בהן ניצוצין קדושים וצריך הוא לתקנם ולהעלותם לשרשם'.²¹

התיקון העצמי אינו ממוקד בעבודה בעולמות העליונים.²² על פי הבעש"ט, התיקון כרוך ביחסי גומלין עם בני אדם, מקומות וחפצים. התיקון מתרחש דרך השיח שהאדם מנהל עם סביבתו המורחבת כאשר הוא פוגש בזולתו משהו מעצמו: בבואה חלקית שמשתקפות בה הן נשמתו הן ההוויה האלוהית, שהרי זהו ניצוץ קדוש מהאין-סוף האלוהי, אך ניצוץ השייך לשורש נשמתו דווקא. העלאת הניצוצות היא זיהוי היסוד האלוהי בכל חפץ, מקום, אדם ואירוע.²³

¹⁸ ר' יעקב יוסף מפולנאה, **תולדות יעקב יוסף**, ירושלים תשל"ג, פרשת שמיני, א.

¹⁹ ראו לדוגמה: יורם יעקבסון, **מקבלת האר"י עד לחסידות**, תל אביב תשמ"ד.

²⁰ גרשם שלום רואה בכך ראייה לניטרליזציה של המשיחיות בחסידות. ראו: גרשם שלום, 'נטרול היסוד המשיחי בראשית החסידות', דוד אסף ואסתר ליבס (עורכים), **השלב האחרון: מחקרי החסידות של גרשם שלום**, ירושלים תשס"ט, עמ' 280–305, בייחוד עמ' 296–298.

²¹ **דגל מחנה אפרים** (לעיל, הערה 16), פרשת לך לך, עמ' יד.

²² רבות נכתב על הפנייה של החסידות מהדגש התאוסופי לזה הפסיכולוגי. ראו על כך לדוגמה: צבי מרק, **מיסטיקה ושיגעון ביצירת ר' נחמן מברסלב**, תל אביב תשס"ד, עמ' 294–299.

²³ על המושג העלאת ניצוצות ומגוון פרשנויותיו ראו: ציפי קויפמן, **בכל דרכיך דעהו: תפיסת אלוהות ועבודה בגשמיות בראשית החסידות**, רמת גן תשס"ט, עמ' 121–148.

זיהוי זה הוא המפתח להתקרבות המחליפה את הדחייה שהייתה עשויה להופיע לו נחשף האדם רק אל ה'קליפה', הכסות החיצונית של מה שפגש או מי שפגש. ההתקרבות מתרחשת כלפי מה שחיצוני לאדם, אך בה בעת גם אל משהו מתוכו שיש לו שייכות למושא החיצוני. כך מתרחשת במקביל גאולה פנימית, שהיא התקשרות פנימית של חלקי נפשו של האדם, וגאולת המציאות החיצונית.

ימימה אף היא מנחה את הלומדים והלומדות לעבודת תיקון אינטנסיבית. התמונה הלוריאנית – שהיא אחד ממקורותיה החשובים של המחשבה הבעש"טיאנית והמקור לרעיון העלאת הניצוצות – מתארת 'אדם קדמון' ומערכת ספירה שניצוצותיה פזורים ברחבי ההווה ומצפים לכינוסם ולהשבתם למקורם במבנה השלם של האלוהות. בדומה לתמונה זו ימימה מדברת על מבנה אישי ההולך ונבנה מחלקיו ומחלקיקיו ההולכים ונאספים כדי לחזקו ולייצבו:

את מבינה את המלאכה – גילוי נקודות של שמחה. מצאת? ועוד תמשיכי. הכרה בונה. ההכרה שכל אישה לומדת בונה מקרבת אותה לעצמה תוך סגירת הפער [...] המבנה שהלומדת בונה כשמבינה מה החלקים שבכל חלק ניתן, כשהיא יודעת להבחין בין מה שניתן כבנוי, ואם תשתמש בזה ביום יום, במקום למהר לחסום לבלום לדחות היא תשתמש בזה ותקלוט תוצאות בהתאם, שמתקנות אותה וחוסכות כוחותיה. למעשה אותם המבנים כל אחד נושא כוח זאת אומרת מחזיר כוח לחלקים ומחזיר להם זרימה [...] לתת תשומת לב לכל חלק וללמוד ממנו הרבה מהנמצא בו וממה שמחסירות ואז יתכן שתתעוררו יותר בהכרה ברצון לתקן לדייק.²⁴

ביחס אל העולם ימימה קוראת לגלות 'נקודות של שמחה', ויש בהן דמיון חזותי ומושגי לרעיון הניצוצות הקדושים בדברי הבעש"ט. התנאי לגילוי הנקודות הוא שהאדם אינו ממהר 'לחסום לבלום לדחות' את מה שנראה זר ואף מאיים במציאות. ה'חלקים' שמדובר בהם כאן ובמקומות רבים בתורתה הם חלקי התורות שהכתיבה ימימה, חלקי נפש ובה בעת חלקי מציאות.

²⁴ כל 'שיבושי הלשון' במקור. זוהי השפה המיוחדת שבה הביעה עצמה ימימה.

'חלק ניתן' הוא מונח החל הן על הנתון, כלומר על מה שמחוץ לאדם ברגע כלשהו (כגון 'משרתיו ובהמותיו וכליו' שבדברי הבעש"ט) הן על הטקסט שהלומדים פוגשים. הדו-שיח עם ה'ניתן', המציאות, יוצר מערכת השתקפויות: התבוננות בהתרחשות דרך החלק הנלמד מאפשרת זיהוי של חלקי מציאות, גילוי ואיסוף של 'נקודות' שמתקנות ומחזקות את המבנה האישי ומעניקות כוח וזרימה לחלקי הנפש המתאימים. מתוך דו-שיח זה עם המציאות נבנה מבנה פנימי.

ה'מבנה' השב ונזכר בחשיבה ההכרתית, מבנה המושתת על 'חלקים', 'חלקיקים' ו'נקודות', הוא בעיקר אישי. פה ושם ימימה מזכירה גם את ההקשר הרחב יותר של התיקון האנושי, המשפיע על ההוויה כולה. בדומה לפעולה החסידית, שהיא תאורגית ופנימית בה בעת, כלומר יוצרת קישור ואיזון במערכת הספירה השמימית ובמקבילתה הנפשית וכך מאפשרת זרימה של השפע האלוהי, גם אצל ימימה מדובר ביצירת חיבורים בין לב למחשבה, בין בינה לרצון, בין כל חלק לחלקים האחרים, בחיבור שמאפשר איזון וזרימה של שפע וטוב לפרט ולכלל.

בדומה למפגש המסוים בין האדם ובין הניצוץ השייך לשורש נשמתו ימימה מדברת על הדיוק הייחודי או על ההבנה המסוימת שמזמנת כל התרחשות לאדם השרוי בה ומתקן באמצעותה. מהדגש של ימימה על הפעולה הפנימית, על התקרבותו של אדם לעצמו כדי להתקרב לכל פרט בהוויה, אפשר לקרוא שוב את ביאור הבעש"ט לפסוק 'קרבה אל נפשי גאלה' ולהבינו גם כך: כאשר אדם מתקרב אצל נפשו, זו הדרך לגאולה וזו הגאולה גופה.

ב. 'במקום שמחשבתו של אדם...' – הכרה

על פי הבעש"ט, עיקר עבודת התיקון של האדם בעולם היא הכרתית-תודעתית-פנימית. בכוחה של התודעה לחולל שינויים יסודיים בקיומו האישי ובהוויה העולמית. משמו של הבעש"ט נאמר: 'במקום שמחשבתו של אדם שם שם הוא כולו'.²⁵ האדם יכול לבחור כיצד לחוות כל

²⁵ **דגל מחנה אפרים** (לעיל, הערה 16), פרשת שמות, עמ' עה. על אמירה זו ומקורה אצל ר' יוסף קארו ראו: רחל אליאור, 'ר' יוסף קארו ור' ישראל בעל שם טוב: מטמורפוזת מיסטית, השראה קבלית והפנמה רוחנית', **תרביץ**, סה (תשנ"ו), עמ' 671–709, ובייחוד עמ' 689–696. ראו גם: זאב גריס, **ספרות ההנהגות: תולדותיה ומקומה בחיי חסידיו של**

התרחשות. בחירה זו אינה רק פסיכולוגית, היא פועלת באופן עמוק כל כך, שלמעשה אפשר לדבר על עולמות מקבילים שהאדם בוחר באיזה מהם לנכוח.²⁶ באחת הדרשות בשמו נדרש הבעש"ט לדברי חז"ל על יונתן בן עוזיאל שכל עוף שעף מעליו נשרף בהבל פיו, וקבע:

לפי מחשבתו של אדם כך יש עולמות למעלה ממנו העומדים עליו. אם מחשבתו בקדושה ורוחני כך הם העולמות שלמעלה ממנו, ואם מחשבתו בטומאה כך הם העולמות, וכפי המחשבה והעולמות כך עוברים לפניו בגשמי עופות טהורים או טמאים והוא הדין שאר מיני בעלי חיים [...] ולמעלה מזה יש עולם השכל שאין שום דבר משיגו וכו', וזה שאמרו כל [עוף] הפורח נשרף [...] והעולה מזה לפי המחשבה כך המאורע.²⁷

זוהי מהפכה קופרניקאית בכל הנוגע למרכזיות תודעת האדם. האדם הוא שקובע את מצב העולמות הרוחניים, ולא להפך כמקובל. הבעש"ט העניק מרכזיות מוחלטת בעבודה הרוחנית של האדם לתשומת ליבו, לתודעתו ולמחשבותיו בכל רגע ורגע.

תורת ימימה מכונה, כאמור, חשיבה הכרתית. ההכרה זוכה למקום מרכזי, שלא לומר בלעדי, בעבודת התיקון. על פי ימימה, בכל רגע ורגע הלומד בוחר אם להיות על מקומו, בהווה, בנוכחות ובקשב למתרחש, או אם להיות בערבוב או בעומס, שפירושים היות בעבר או בעתיד מדומיין. ההכרה הפעילה (או היעדרה) יוצרת בפועל את ההתרחשות, שכן היא שתקבע כיצד יגיב האדם לנשמע, לנאמר ולמתרחש, ותגובה זו תשפיע הלאה בשרשרת תוצאות. יתר על כן, פעולת ההכרה יוצרת שרשרת תוצאות עוד קודם שיש מעשה נראה לעין, שכן לדברי ימימה, משעה שהאדם מכיר בקיומה של אפשרות מסוימת הוא מקרב את התאפשרותה במציאות. בהנכיחו אותה בתודעתו ממילא כבר יש לה קיום בעולם:

ר' ישראל בעל שם טוב, ירושלים תש"ן, עמ' 217–218; רון מרגולין, **הדת הפנימית: פנומנולוגיה של חיי הדת הפנימיים והשתקפותם במקורות היהדות**, ירושלים תשע"ב, עמ' 412–418.

²⁶ ראו קויפמן (לעיל, הערה 23), עמ' 134–160.

²⁷ ר' יעקב יוסף מפולנאה, **בן פורת יוסף**, ברוקלין תשנ"ה, פרשת ויצא, עמ' רעה–רעו.

עצם זה שהאדם יודע שאחדות פנימית אפשרית – היא אינה עוד רחוקה כמו קודם, הרגשה פנימית משתנה, כי התחילה להשתנות. כבר יש שינוי מעצם התקדמות קטנה וראיית אחדות פנימית מתאפשרת [...] ההתקרבות לאותה תחושה של אחדות מתאפשרת זו קליטה הכרתית ולא חשיבה דמיונית. תחושת השמחה המלווה היא הוכחה ששמחה התחילה ומוגברת, כאשר מזהים חלק זה של אחדות פנימית.²⁸

פעולתה של ההכרה, הן בדברי הבעש"ט הן אצל ימימה, מכוונת למקום אחדותי, לזיהוי אחדות ההווה ולזיהוי האחדות הפנימית המשקפת את אחדות ההווה ומוכללת בה. כל זיהוי שכזה אינו רק שיקוף של המציאות הסמויה מן העין אלא גם העצמתה של מציאות זו.

ג. עבודה בגשמיות – נוכחות

יסוד מרכזי בתורת הבעש"ט, הנחשב בדרך כלל לאחד החידושים המרכזיים של החסידות, הוא תפיסת העבודה הרוחנית כמתקיימת בתוך העולם הזה ולא מחוצה לו. כנזכר לעיל, הבעש"ט קרא תיגר על דרכם של החסידים הראשונים, ובכללם חסידי אשכנז ומקובלים סגפנים שפעלו קודם לבעש"ט ובמקביל לו ומקצתם היו לתלמידיו. הנחייתו של הבעש"ט הייתה: 'שיתן הדעת בכל דרכיך דעהו שהוא דבר נפלא כמו ששמעתי ממורי דברים פרטיים בזה איך יתן הדעת בכל דבר גשמי ג"כ להעלותו ולקשרו ולחבר האהל להיות אחד'.²⁹

דגש מרכזי של הבעש"ט בהקשר זה הוא על איכות העבודה ולא על מהותה. עבודת ה' בגשמיות פירושה כי כל מעשה והתרחשות, ובכלל זה עבודת אדם לפרנסתו, אכילה ושתייה, עישון מקטרת, שיחת חולין וכדומה, יכולים להיות בסיס לעבודת ה' אם הם מלווים בכוונה ובתודעה הראויה.³⁰ גם בעיני ימימה עניינה של העבודה הרוחנית הוא ה'איך' ולא ה'מה'. ימימה אינה מגדירה

²⁸ ימימה אביטל (לעיל, הערה 2).

²⁹ **תולדות יעקב יוסף** (לעיל, הערה 18), פרשת וארא, עמ' קמד.

³⁰ ראו קויפמן (לעיל, הערה 23).

זמנים או אופנים שבהם או באמצעותם נעשית המלאכה הראויה.³¹ כל רגע מְזַמֵּן דיוק:

ברוחני יש קליטת המתרחש בכל שניה [...] כל פונה כששומע תשובה אם תשובה זו באה מחלל רוחני של הפה, קשר עם הקשב והלב, אותו זמן מהות הלב של מקבל התשובה נותנת ללבו התרחבות והכרה במילים הנשמעות, ומתקיימת התקרבות. כשאנו פתוחות אנו מרגישות קשר להוויה של הרגע. להיות נוכחת במה שיש עכשיו כי חוץ מזה אין.³²

בנקודה זו יש הבדל של ממש בין תורת ימימה ובין תורת הבעש"ט, והוא המציאות החברתית והרוחנית השונה שעליה הם מגיבים, אף שהם חולקים הנחה משותפת. הבעש"ט משוחח עם תפיסת החסידות שקדמה לו, ולפיה כדי לעבוד עבודה רוחנית כוללת ומוחלטת יש לפרוש מתחומי הקיום למיניהם ולהתמקד במרחב מסוים המוגדר מראש 'מוקדש לעבודת האל'. החידוש הבעש"טיאני הכרוך בתורת האלוהות האימננטית שלו הוא שאפשר וראוי להגיע לרוחניות ללא פרישות. יתר על כן, נעלה יותר עבודת האל דרך המרחבים הבלתי מקודשים לכאורה, כי היא חושפת את הנוכחות האלוהית האחדותית השורה בכול ומעצימה אותה.

הקהל שימימה פונה אליו מורכב בעיקרו מנשים ואנשים החיים בעולם הזה ואין להם בהכרח יומרות רוחניות והנהגות סגפניות. תלמידים אלו עסוקים בעצמם ובאיכות חייהם, ואינם מניחים קשר הכרחי או אפשרי בין חווייתם הקיומית ואורח חייהם ובין חיי רוח וחוויות דתיות. תורת האלוהות האימננטית אינה נוכחת במפורש בדבריה של ימימה, אם כי אפשר למצוא אצלה גם משפט דוגמת 'החומר מגלה סימנים של נוכחות אלקית בכל'.³³

³¹ ראוי לעמוד על הבדל בולט מבחינת קהל השומעים: לתפיסת הבעש"ט קיום מצוות הוא הנורמה המובנת מאליה, ועבודה בגשמיות מתווספת אליו ומרחיבה את עבודת ה'. לתפיסת ימימה לעומת זאת המצוות כמעט שאינן נזכרות, והיא פונה לכל שומע, ללא קשר לזיקתו לשמירת מצוות.

³² ימימה אביטל (לעיל, הערה 2).

³³ שם.

אם כן, ההנחה המשותפת שעליה מגיבים הבעש"ט וימימה היא שהעולם כפי שהוא נראה לעיני בשר ודם הוא נטול קדושה או נוכחות אלוהית. הבעש"ט מחדש בעיקר למי שפורשים מן העולם בגלל הנחה זו (ולצידם מי שרואים בהם דגם גם אם אינם נוהגים כך), וימימה מחדשת בעיקר למי שבגלל הנחה זו אינם רואים כל זיקה בין חייהם בעולם הזה ובין עוצמות רוחניות או איכויות דתיות.

אלו גם אלו נחשפים לניצוצות אלוהיים, לממדים רוחניים, ל'שפע אלוהי' ול'אור ורחמים' בשגרת היום-יום:

ולא לחשוב על למעלה. אבל שתדעו לא לחשוב על עולמות עליונים אלא להגיע לאור הפנימי על הקרקע. כאשר נשיג אור מכוח פנימי חוזר הרי נוכל להיות עם כל אדם טעון חזק ולא ניפגש כי האור חזק יותר. האור והרחמים שבו. ברוחני כשמתנקים אז מתקרבים לעצמנו ומקשיבים ומקבלים עצמנו ללא מלחמה. אדם מקשיב ומתקרב לעצמו ומוכן לתקן עצמו ולא נמצא במלחמה הקודמת שהיה.³⁴

ד. 'יתפרדו כל פועלי אוון' – תיחום וקבלה

כיצד בפועל ההכרה מתמודדת עם מציאות מלאה מאבקים פנימיים, עם חיים בעולם פנימי וחיצוני המובנה כולו על היררכיות וניגודים המתחרים ביניהם על משאבי חומר ורוח? ימימה מציעה שני כלים משלימים; אחד מהם הוא ה'תיחום'. כל אימת שעולה 'עומס', שעולה ביקורת או דחייה כלפי מרכיב חיצוני או פנימי, ימימה מציעה לשרטט קו גבול בין המהות הטובה ובין החלק המיותר, למקד את תשומת הלב במהות הטובה, קרי בממד של ההתקרבות, האחדות, השמחה, היש, תחושת הקיום, הכרת הטוב שבאדם ובסביבתו וכדומה. התיחום פועל את פעולתו כך שהמיותר יתכווץ או יתכנס לפרופורציות הראויות לו ולא ישתלט על החוויה כולה: 'הכרת הטוב מאפשרת לך מקום ותיחום שמפריד את המיותר ממך בהכרה [...] קודם הטוב

³⁴ שם.

והמיותר היו מעורבבים כל הזמן. דרך הבחנה זו מתחמת את הכרת הטוב ומשתחררת הכרתית מחוטי הסבך.³⁵

הכלי השני שימימה מציעה הוא קבלת המציאות, כלומר באופן מנוגד לכאורה אך למעשה משלים, ההכרה חובקת גם את החלק המיותר ומכירה בו כחלק קיים שעדיין אינו מסוגל להשתחרר. 'ברגע שמתקיימת דחיה כלפי הסובב למעשה זו דחיה עצמית שמתקיימת כלפי הדוחה',³⁶ היא קובעת, ודחיה עצמית היא דחיית ההווה, ובכללו הטוב הקיים באדם בכל רגע, שהוא הטוב היחיד שישנו.

גישתו של הבעש"ט למחשבות זרות בתפילה וכן להתמודדויות אחרות דומה לגישתה של ימימה. מסופר על תלמיד-חבר של הבעש"ט, ר' נחמן מהורודנקא, שטבל במי קרח קודם התפילה כדי לזכך את עצמו ממחשבות זרות, אך ללא הועיל, עד אשר לעדותו: 'הוכרתי לחכמת הבעש"ט'.³⁷ על פי האינטואיציה הבעש"טיאנית, המאבק במחשבות זרות מעצים את כוחן במקום להעלימן. על פי הנחת האימנציה של הבעש"ט, גם במחשבות הזרות יש אלוהות:

כי האדם מחוייב להאמין כי 'מלוא כל הארץ כבודו' יתברך, 'לית אתר פנוי מיניה', וכל המחשבות של האדם יש בו מציאותו יתברך וכל מחשבה הוא קומה שלימה, וכאשר יעלה במחשבתו של אדם בעת עסקו בתפלה איזה מחשבה רעה וזרה היא באה אל האדם לתקנה ולהעלותה, ואם אינו מאמין בזה אין זה קבלת עול מלכות שמים שלימה, כי מקצר חס וחלילה במציאותו ית' [...] ואם האדם דוחה המחשבה ההיא ממנו, אז הוי כאילו דוחה והורג קומה שלימה.³⁸

35 ש.ם.

36 ש.ם.

37 **שבחי הבעש"ט** [מהדורת אברהם רובינשטיין], ירושלים תשנ"ב, סעיף צו, עמ' 205.

38 **בן פורת יוסף** (לעיל, הערה 27), עמ' רמג. בהמשך הפסקה יש גם הסתייגות ממחשבות שאי אפשר לתקנן ולהעלותן.

אחת הדרכים שהבעש"ט מציע להתמודדות עם מחשבות זרות בתפילה היא 'לחבק' את המחשבה הזרה ולשים לב לזרותה.³⁹ על המתפלל לזהות את המחשבה העולה בו, לעיין בה ולחשוף את הניצוץ האלוהי שבה, את החלק הטוב שבה, וכך לתחם חלק זה מיסוד ה'קליפה' שבה, המסיט את המתפלל מתפילתו. זיהוי זה מכליל את המחשבה הזרה בתפילה ללא מאבק, בהעצמת הטוב שבה, והמיותר נשמת ומאבד מכוחו בהיעדר מאבק. וכך כתב ר' יעקב יוסף מפולנאה:

מבואר בכתבי האר"י זלה"ה שאין בחינת תפלה של יום זה דומה לתפלת יום מחר, עד ביאת המשיח, וזהו כוונת המשנה 'העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים', יעוין שם. ושמעתי בשם מורי [=הבעש"ט] מופת על זה מן המחשבות זרות שבאין לאדם באמצע התפלה מסוד השבירה ורפ"ח ניצוצין, שצריך האדם לברר בכל יום, והם באים שיתקן אותם ולהעלותן, ואין מחשבה זרה של יום זה דומה למחשבה זרה של מחר, והוא בחון למי שנותן לב על זה, וכאשר שמעתי ממורי איך לתקן מחשבות זרות: אם הוא הרהורי נשים יכוין להעלותם ולדבקן בשרשן שהוא חסד בסוד 'ואיש אשר יקח את אחותו וגו' חסד הוא, ומחשבת עבודה זרה פגם בתפארת ישראל, ודי בזה.⁴⁰

הכרה בנוכחות האלוהית השורה במחשבות הזרות, כמו בכל פרט ומאורע בהווה, מאפשרת היות בנוכחות במקום מאבק מתמיד בה; היא מאפשרת להכיר במציאות ולקבלה במקום לדחותה במאמץ מתמיד להגיע למקום אחר. בהקשר זה אומר ר' אפרים מסדילקוב, נכדו של הבעש"ט, משמו של סבו: 'אין יחוד בקטטה',⁴¹ כלומר המאבק במחשבה הזרה או בממד מסוים של המציאות הוא מצב נפשי של מאבק, וממילא הוא מונע התקרבות לממדים אחרים של המציאות, ובוודאי לאלוהות.

³⁹ עוד על מחשבות זרות אצל הבעש"ט ראו אידל (לעיל, הערה 5).

⁴⁰ **תולדות יעקב יוסף** (לעיל, הערה 18), פרשת ויקהל, עמ' ג.

⁴¹ **דגל מחנה אפרים** (לעיל, הערה 16), ליקוטים, עמ' רנח: 'ואמר כי יש כמה מיני יחודים שאדם יכול ליחד קודשא בריך הוא בכל מדרגותיו וכשאין יכול לדבר ולהתפלל אז במחשבתו יחד בסוד לך דומיה תהלה והכל בשמחה כי אין יחוד בקטטה והבן'.

באורח פלא הבעש"ט וימימה מלמדים שהדרך היעילה ביותר לשינוי אינה מאבק ודחייה אלא קבלה. ככל שהאדם נוכח יותר בהווה ומכיר בו בהכרה פעילה, בזיהוי הטוב שבו ובקבלה מתחמת של המיותר שבו, כך הוא מעצים את כוחו של הטוב, וממילא יכול להרבותו ולחולל שינויים בעתידו ולהפוך אותו במהרה להווה חדש וטוב יותר. ככל שהאדם נתון יותר לעתיד, כך הוא מאבד רגעי הווה יקרים, דוחה את מציאות חייו ודוחה חלקים בנפשו, ומעצים בכך את כוחו של המיותר.

בצוואת הריב"ש מיוחסת לבעש"ט קריאה לאדם שחטא ושרוי עקב כך בצער, או חש מורת רוח על שלא הקפיד לקיים מצווה או לא דקדק בה כראוי, 'לתחם' את העבירה או העבירה לכאורה שעבר כדי לאפשר דבקות מחודשת שהשמחה היא תנאי לה. שקיעה ברגשות אשמה, בחרטה ובעצבות מעצימה את החטא ואת כוחו, מפרנסת את היצר הרע, שהוא המקור לשקיעה זו. תיחום הרע, קבלת המציאות והתפנות לרגע הבא ולדבקות שהוא מזמן מגבירה את כוח הטוב, השמחה והפתיחות לנוכחות האלוהית:

לפעמים מטעה היצה"ר לאדם ואומר לו שעבר עבירה גדולה אע"פ שאינו אלא חומרה בעלמא או שאינה עבירה כלל. וכוונתו שיהא האדם בעצבות ומכח זה יבוטל בעצבותו מעבודת הבורא ית' וצריך האדם להבין הרמאות הזו ויאמר להיצה"ר איני משגיח על החומרא שאתה אומר [...] יותר יהי' נחת רוח לבוראי שלא אשגיח על החומרא שאתה אומר לי לגרום לי עצבות בעבודתו. אדרבא אעבוד אותו בשמחה [...] כי כל עיקר שאיני משגיח הוא מחמת שלא אבטל מעבודתו ית' ואיך אבטל מעבודתו אפילו רגע אחד. וזהו כלל גדול בעבודת הבורא ית' שיזהר מעצבות כל מה שיוכל.⁴²

ובלשונה של ימימה:

עם הלימוד תביני עד כמה הצטדקות לוקחת כוח מהחלקים כולם וגם היוהרה וגם ההתיימרות וההפרזות שברצון לוקחים גם מקום ומבזבזים הרבה כוח. אם זיפת אל תעצרי, קבלי וגשי להמשיך לתקן

⁴² צוואת הריב"ש, ורשה תרע"ג, עמ' 8-9.

ולדייק כדי למצוא שמחת לבך חוזרת מכוחו של לב מתעורר קולט
כוונתו.⁴³

וכן:

קודם כל מקבלים כל מצב שבנו, הכל, ללא התנגדות וללא מאבק.
לא נאבקים אלא מקבלים את כל החסרים שבנו כי יש לנו הכרה
לערכיותנו הממשית לאור הנלמד. האדם איננו רק כעסו. נשמה,
רוח, גוף, נפש, ושום דבר לא נפרד.⁴⁴

ה. 'ויספר לו הבעש"ט איזה מעשה' – דיוק יחסי
ה'דיוק' הוא מושג מפתח בתורתה של ימימה. כל רגע הוא הזדמנות
להתקרבות, להטבה ולשפע, ולכן הכלל היחיד הוא שאין כללים – יש
להקשיב למציאות כאן ועכשיו ולפעול מתוך קשב זה. ימימה מדברת על
'דיוק יחסי במשתנה התמידי',⁴⁵ כל רגע והדיוק הנכון לו. השמחה שהדיוק
מזמן בדיעבד היא העדות שהתרחש, גם אם הרגע הבא יזמן דיוק אחר.
בתורת הבעש"ט 'לית אתר פנוי מיניה', כלומר אין מקום (וזמן) פנוי
מהנוכחות האלוהית, ולכן יש להקשיב למציאות 'כאן ועכשיו' ולמצוא בה
את ההזדמנות לדבקות. כמובא לעיל, 'אין מחשבה זרה של יום זה דומה
למחשבה זרה של מחר';⁴⁶ כל יום, כל רגע, מפגיש אותנו עם ניצוצות קדושים
ייחודיים, מאפשר ותובע עבודה בעלת איכות שונה.

עובדה זו קשורה לנרטיביות של החסידות הבעש"טיאנית ולמקומו המרכזי
של הסיפור בתרבות זו.⁴⁷ העלאת ערכו של הסיפור בחסידות למדרגת פעולה
ריטואלית קשורה בקשר הדוק, כפי שהראיתי בעבר, לדגש החסידי על דתיות
ספונטנית הנובעת מהקשר מסוים, וכל הקשר מזמן פעולה שרק בדיעבד

⁴³ ימימה אביטל (לעיל, הערה 2).

⁴⁴ שם.

⁴⁵ שם.

⁴⁶ שם.

⁴⁷ ראו: יוסף דן, **הסיפור החסידי**, ירושלים 1975; יואב אלשטיין, **האקסטאזה והסיפור החסידי**, רמת גן תשנ"ח; רבקה דביר גולדברג, **הצדיק החסידי וארמון הליותן: עיון בסיפורי מעשיות מפי צדיקים**, תל אביב תשס"ג; ועוד במחקריהם של מרטין בובר (ראו לדוגמה **בפרדס החסידות**, ירושלים ותל אביב תש"ה), גריס (לעיל, הערה 25), נגאל (לעיל, הערה 5) ואחרים.

אפשר לעמוד על ערכה.⁴⁸ סיפורים חסידיים רבים, כגון סיפורו של הנער המחלל בחלילו בבית הכנסת ביום הכיפורים⁴⁹ וסיפורו של כורך הספרים ששקי הנייר ששמר עליהם היטו את כף המאזניים לטובתו בבית דין של מעלה,⁵⁰ מראים שאף שהפועל – הנער, הכורך וכו' – לא פעלו בהתאם לכלל ידוע מראש, ולעיתים אף בניגוד לכלל נורמטיבי, הם פעלו ממקום של דיוק לרגע ולזמן הנוכחי, למצב חיים מסוים. העוקץ שבסיפור, החיוך שהוא מעלה בשומעיו עם סיומו, הוא שמחת הדיוק היחסי במשתנה התמידי. תרבות שמקדשת סיפורים ומספרת אותם שוב ושוב מחנכת כל אדם לחיות חיים נרטיביים, חיים שבהם כל רגע עשוי לזמן גאולה. כדברי ימימה:

כל יום ככל שההבנה גדלה חיים אחרת. אפילו יום אחד אחרי הזריחה נחשב כבראשית. כל יום כבראשית. וכאן יש דגש על הזמן, ואחד ההדגשים, ניקח תחילה את הזמן אשר הוא חלק רק אבל מאפשר הבנה גדולה. כשיש עומס חיים תמיד את האתמול או את המחר באשליה ובאכזבה, בתקוה ובכאב, על בסיס כאב של האתמול. כשנמצאים נוכחים, קרובים לפנימיותנו העמוקה מול החיים, כל יום נראה כזמן בפניו.⁵¹

ו. 'בכל אות יש עולמות ונשמות ואלהות'⁵² – כל חלק וחלקיו מכאן גם לרעיון שלהלן, המשותף לימימה ולבעש"ט: רעיון 'הכול בכול'. כל רגע מן החיים עשוי לשקף את העולם כולו.

אחד הדברים שראה הבעש"ט בחשיבותו, ועל כן טרח להעלותו על הכתב ולשלוח לגיסו ר' גרשון מקיטוב, שהיה בארץ ישראל, הוא האימננציה האלוהית באותיות: 'אך זאת אני מודיעך והשם יהי' [ה] בעזרך לנוכח ד' דרכך ואל יעלזו, ובפרט בארץ הקדושה בעת תפלתך ולמודך וכל דיבור ודיבור

⁴⁸ ראו: Tsippi Kauffman, 'The Hasidic Story – A Call for Narrative Religiosity', *Journal of Jewish Thought and Philosophy*, 22 (2014), pp. 101–126

⁴⁹ יעקב מרגליות, **גדולים מעשה צדיקים** [מהדורת גדליה נגאל], ירושלים תשנ"ב, סעיף יט.

⁵⁰ אברהם יצחק סויבלמן, **סיפורי צדיקים החדש**, פיעטרקוב תרס"ט, סיפור כג.

⁵¹ ימימה אביטל (לעיל, הערה 2).

⁵² **דגל מחנה אפרים** (לעיל, הערה 16), פרשת שלח, עמ' קעח.

ומוצא שפתיך תכוין ליחד שם כי בכל אות ואות יש עולמות נשמות ואלהות ועולים ומתקשרים ומתייחדים זה עם זה.⁵³

ההנחה האחדותית של הבעש"ט, הנסמכת על רעיונות קבליים, רואה בעולם מבנה פרקטלי שבו חלקיקי היסוד – האותיות, הניצוצות האלוהיים וכדומה – מכילים ומשקפים כל אחד בפני עצמו את המכלול כולו. עניין זה ממשיך את הרעיון הקבלי שבכל אחת מהספירות יש גם 'בחינה' של כל עשר הספירות האחרות. על סמך הנחה זו כל חלק בהוויה יכול לשמש שער לעולמות עליונים; כל אות בתורה או בתפילה או אף בסתם שיחה שהמעין מתבונן בה בדבקות יכולה להיות פתח למפגש עם האלוהי באחדותו השלמה אגב ויתור על לימוד שעניינו היקף הסוגיה. העבודה הרוחנית אינה צבירה כמותית של מצוות, ידע או חוויות, כי לכל רגע הפוטנציאל לחבוק הכול. גם ימימה מדגישה בתורתה כי כל דיוק קטן בחלק אחד: בקשב, בדיבור, ברגש וכדומה, מורכב ממכלול החלקים כולם ומשפיע מייד על המערכת כולה.

המשותף בהקשר זה למסורת משם הבעש"ט ולימימה הוא גם הפוטנציאל ליצור הלך נפש שיש בו ממד ניכר של אופטימיות ואמונה בשינוי, בטוב ובהזדמנויות אין-סופיות לגאולה, וגם הסכנה של 'הכול או לא כלום', כלומר יצירת הלך נפש תובעני ובלתי מסופק שרואה באובדן של רגע אחד את אובדן הכוליות. יישום מתמיד ועקיב של התביעה הכולית של הבעש"ט, וכן של החשיבה ההכרתית, יטה את האדם לצד האמונה בגאולה ככל שהאדם חווה את עצמו נגאל ברגעים שעולה בידו לחיות חיים של נוכחות בזמן הווה, פתיחות וקשב, דיוק ושמחה.

ז. 'אדני שפתי תפתח' – 'תפילה מעצם התקרבות'

חלקים מסוימים ונדירים למדי בתורת ימימה נשמעים כמעט תורה חסידית:⁵⁴

⁵³ **איגרת עליית נשמה**, נוסח קוריץ. לנוסחי האיגרת למיניהם ולדיון בה ראו אטקס (לעיל, הערה 13), עמ' 292–309; חביבה פדיה, 'איגרת הקודש לבעש"ט: נוסח הטקסט ותמונת העולם: משיחיות, התגלות, אקסטזה ושבטאות', **ציון**, ע' (תשס"ה), עמ' 311–354.

⁵⁴ לעיתים אלו חלקים שקשורים במועדים בלוח השנה העברי: לחודש אלול, לחודש אדר, לפסח, לערב שבת וכדומה. בחלקים נדירים אלו נוצר חיבור בין שפתה הייחודית של

למעלה יש הכל זמר ואורות [...] המנוחה שיש בהבנה מאפשרת זרימה קלה וחיבור עורקים ללב כמו המיית חיים ללא רעש, או יכול לפתוח פקקים של הגוף ואדם ירגיש עלייה ושמחה פתאומית, שמחה שפותחת את מחסומי המחשבה. בעלייתו יכול האדם להבין את שערי המחשבה ואת שערי הלב, ואז יש אהבה, רצון ושירה, שהיא גם חיבור נכון. תפילה לא מתוך שכנוע לתפילה אלא מעצם התקרבות החלקים שאינם בהפרדתם [...] ככל שהחלקים מתקרבים ומגלים את התשובות, והקשר בין חלק לחלק, את הזרימה בין חלק לחלק. ככל שהם עולים עד סיבי הנימים ובמחשבה גם ובלב גם אז תקום תפילה ללא מחשבה מכוונת שרוצה לעשות תפילה, אלא כל המערכת באורה אומרת שירה, מבינה את קיומה, מהותה, התקרבותה, חיבוריה, היא לא תלושה, ומבינה שהיא שייכת גם לרוחני וגם לגשמי ולא מדובר במילים הנאמרות בתפילות אך המערכת עצמה היא הד, צליל עולה ונשמע מתוך חיבור שלם.⁵⁵

בחלק זה ימימה מעמידה ניגוד בין תפילה כמוסד המגדיר זמן ומחויבות, טקסט קבוע וכללים, לתפילה של 'ואני תפילה', תפילה כמצב קיומי של שירה וניגון, התחברות פנימית להוויה המתפללת ולזרימה רוחנית מתמדת, תחושה של אחדות וחיבור, טשטוש הגבולות שבין הרוחני לגשמי ובין הנפש המתפללת לאלוהות.

אשר לבעש"ט, שבעיניו התפילה ניצבת במוקד העבודה הדתית, מתבקשת השאלה: אם כל רגע עשוי להיות רגע גאולה, שהרי הנוכחות האלוהית המוחלטת מצויה ברגע עצמו, בתוכו ממש, מה פשרה של התפילה, שלכאורה מחפשת את הגאולה באלוהים שמחוץ לעולם, שמחוץ למציאות העכשווית-ממשית? ואכן, יחסו המורכב של הבעש"ט לתפילה נובע בין השאר מתפיסת האלוהות הנוכחת בכול, ובכלל זה באדם עצמו, והוא מציב סימן שאלה על התמונה הדיאלוגית שבתשתית התפילה המסורתית. בחלק מהאמירות המיוחסות לבעש"ט בסוגיה זו הוא מדבר על השכינה המתפללת

ימימה לערכים ולמהויות המיוחסים במסורת היהודית למועד זה או אחר (התחדשות, שמחה, חירות וכדומה).

⁵⁵ ימימה אביטל (לעיל, הערה 2).

דרך האדם, על האדם ההופך לתפילה, על תפילה כחוויה של טשטוש הגבולות שבין המתפלל לאלוהיו:

מה ששמעתי אומרים שהרב הק' [דוש] מוה' גרשון אמר פעם א' [חת] למורינו הריב"ש [=הבעש"ט] ז"ל בזה"ל [בזה הלשון]: כל זמן שאתה תוכל עוד בתפל' [ה] לומר 'ברוך אתה' ע"פ רצונך תדע כי עדיין לא הגעת לכוונת התפלה כי כמו כן צריך האדם להיות בהתפשטו' [ת] עד שאפס מאתו כח ושכל לדבר התפלה [...] אבל יש גבוה מעל גבוה [...] מקושר רק בבוראו ואינו יודע לדבר תפלתו מפני אימה ודביקות [...] מן השמים מרחמין עליו ונותנין לו דבור וכח להתפלל כמו שכתוב 'אדני שפתי תפתח' וגו'.⁵⁶

כלומר, לפי הבעש"ט עבודת התפילה פותחת ב'ברוך אתה', בפנייה הדיאלוגית אל האלוהות כישות נבדלת ונעלה, אך שיאה המיוחל נחוה כהתמזגות ודבקות. ה'גבוה מעל גבוה' הוא מצב של חיבור וזרימה שמתוכו לא ייתכן שהאדם המובחן יפתח את שפתיו בתפילה, ועל כן 'אדני שפתי תפתח' – האלוהות גורמת לשירה להתפרץ מפי האדם ללא רצון או שכנוע חיצוני אלא בנביעה מן המקור.

ח. בינה

למושג אחד לפחות הנוכח בתורתה של ימימה במקום מרכזי ביותר יש זיקה ישירה למשמעותו של מושג זה בתורת הבעש"ט. כוונתי לספירה השלישית במערך עשר הספירות הקבליות, ספירת בינה. עשר הספירות הן חלק מרכזי באוצר המילים הקבלי שניכסה לעצמה החסידות, ורבות נכתב על אופי הטרנספורמציה שחוללה החסידות ביחס לספירות, שהן מידותיו ואופני התגלותו של האל האין-סופי, ובפרט בנוגע לפסיכולוגיזציה של הספירות בחסידות.⁵⁷ ימימה אינה מדברת בדרך כלל על עשר הספירות, אך פעמים רבות ניכר מבין השיטין כי השימוש שהיא עושה במילים המזוהות עם הספירות או עם תכונות יסוד שלהן טעון במשמעות רבה. עם זאת פעמים היא מזכירה את הצמד 'חכמה' ו'בינה' כשלבנים התפתחותיים שמעליהם ואף

⁵⁶ ר' ישראל בן שבת, **עבודת ישראל**, מונקאץ' תרפ"ט, לח ע"ד – לט ע"א.

⁵⁷ לסקירה קצרה של הדיון המחקרי בסוגיה זו ראו מרק (לעיל, הערה 22).

תחתם מצויים שלבים נוספים.⁵⁸ מכל מקום, לבניה מקום ייחודי בחשיבה ההכרתית, ודומני שבחינת הזיקה בין תפקודה של הבניה בתורתה של ימימה ובין נוכחותה במאמרי הבעש"ט עשויה להאיר ולהעשיר את שני מופעיה.

הבעש"ט שב ועוסק ב'המתקת הדינים'. בדברים שמביא משמו תלמידו ר' יעקב יוסף מפולנאה מתואר כיצד יש להתמודד עם 'דינים', כלומר גזרה רעה או כל מצב שלילי וירוד שאדם מצוי בו. מצב שכזה נתפס כהשפעה של מידת הדין (על פי רוב, כפי שהיא משתקפת בספירת המלכות המתפקדת כדין, שעה שאינה מאוזנת). בתמונה הקבלית של ההאצלה היו ספירות החסד והדין (=גבורה) כלולות במקורן בספירה שמעליהן, ספירת בינה, קודם שנאצלו. בתשובה על השאלה כיצד אפשר לשנות גזרות על ידי תפילה אומר הבעש"ט כך:

שהתפלה היא למתק דין בשרשו לקשר דין המלכות בבניה ושם הוא אדם אחר [...] כי ע"י הבינה של אדם שמבין שיש בתוך הדין חסד מקשר מל'כות] אל הבינה ונתחבר עלמא דאתגלי'א] מל'כות] עם הבינה עלמ'א] דאתכסי'א] [...] כי היא עצמה חסד ומנה דינין מתערין [=ממנה הדינים נולדים] ונמתק הדין בשרשו.⁵⁹

הבעש"ט קורא לאדם שמצוי תחת מידת הדין (=דין המלכות, 'דינא דמלכותא' בלשון חז"ל, אך בהקשר הקבלי הכוונה לשלטונה של ספירת מלכות הלא ממותקת, העוצרת את החסד ופועלת במידת הדין) לזהות באמצעות הבינה שבו (=כוח תבוני פסיכולוגי) את החסד שיש בתוך הדין. זיהוי זה של מורכבות המציאות, שלא כמבט השטחי הדיכוטומי, ישיב את הדין לשורשו בבניה (במובנה כספירה), כך שהספירות 'יוולדו', יואצלו מחדש מ'רחם' הבינה האצלה ממותקת ומאוזנת יותר.⁶⁰ המתקת דינים במהותה היא

⁵⁸ לדוגמה: 'הבינה עצמה היא בעלת זויות רבות ומידות נוספות עד ההגעה לגבול החכמה [...] עד לעליה עד הגבול שהוא מעבר'. דומתני כי בראשית דרכה השתמשה ימימה בשפה קבלית וסודית יותר, וברבות השנים הצניעה את הזיקה לתורת הסוד.

⁵⁹ **תולדות יעקב יוסף** (לעיל, הערה 18), פרשת נח, עמ' מה-מו.

⁶⁰ לדוגמה, הבעש"ט מספר לתלמידו על רגע דרמטי בעת נסיעתו לארץ ישראל, כאשר נשברה ספינתו והדבר היה כרוך בירידה רוחנית עד כדי כך שהבעש"ט לא יכול אפילו להתפלל. כאשר הוא הבין שהוא במצב של 'קטנות' הוא מצא את נקודת החיבור לספירת בינה, ואז עלה בידו להעלות את עצמו מתהומות הייאוש ולשוב לעבודה

לימוד זכות, זיהוי הטוב שברע, החסד שבדין. זהו שינוי נקודת מבט המשנה את המציאות בפועל ממש, כאמור לעיל.

ימימה מתייחסת לבניה במובהק כאל כלי, מכל ורחם, בדומה לדימויים הקבליים הנקביים המיוחסים לספירה זו. הבניה אליבא דימימה היא החלק המחבר את המחשבה עם הלב, המקום שממנו ראוי לפעול בעולם: מצד אחד מחשבה לא מוצפת ומופרזת המציירת בדמיונו של אדם 'תסריטים' עתידיים אלא שוקלת ופועלת בהווה, ומצד אחר רגש לא מופרז, שאינו פועל מתוך עומס ופגיעות. רגש של התקרבות, לב חם המונכח בכל התרחשות. עשייה בינתית היא עשייה מאוזנת, פעולה שקושרת את הרגש והמחשבה יחד ומכילה את כל שישנו בהווה, מסכימה לקבל את ה'ניתן' (=המציאות). ימימה חוזרת שוב ושוב על נקודה זו: 'בתשובה הבינתית יש תיאום בין מחשבה ורגש. בתשובה הלא בינתית זה הפוך: מחשבה ורגש נלחמים'. באחד החלקים היא שואלת:

האם את משתמשת בבניה? כי הבניה קשורה לרצון. כשאת בהמתנה וצופה אז מה קורה? יש יותר הרחבה. זו הרחבה תוך התקרבות והסתכלות. הנשמע, הנמצא, הנאמר, כל זה פועל יותר מהר. אז את מחברת מחשבה וגם לב ומהחיבור הזה אותו זמן לא מחסירה. מפסיקה להיות כנגדה [...] הבניה קשורה לרצון. הבניה בונה. משתייכת לחיבור בין לב ומחשבה. נושאים הבנה מהותית. היא מאפשרת כל הזמן לעשות עבודה. לטעת ולהצמיח [...] הבניה גדלה, מתחזקת. התפשטות החלקים. הם מתעטפים בבניה והיא שומרת. מספיק שהבניה ישנה והנה התפשטות מתקיימת, מזינה, אפילו רצון לחיות וגם ראיית דברים אחרת מאשר קודם בזמן העצבות [...]

רוחנית. את חוויית המשבר בנסיעת הבעש"ט הוא מבין כפעולה של המתקת הדינים בנוגע למצב שהוא עצמו נתון בו, והוא מתאר אותה כשלב ראשון בדרך להמתקת דינים כשיטה כללית. כלומר, לימוד זכות על עצמו הוא הצעד הראשון לקראת לימוד זכות על שאר בני האדם. דומתני שרעיון זה הוא הגרעין של תורתו המפותחת של ר' נחמן, הדורש את הפסוק 'אזמרה לאלהי בעודי' כתביעה למצוא את נקודת הטוב שבאדם, את ה'עוד' שבו, וללמד עליו זכות (ראו ליקוטי מוהר"ן תורה רפב). בליקוטי מוהר"ן תניינא תורה מח מזכיר ר' נחמן מפורשות את תפיסת עולם זו כמה שסייע לבעש"ט בשעה שהיה 'על הים כשהסיתו הבעל דבר'. ראו: ציפי קויפמן, 'מסעו של הבעש"ט לארץ ישראל', ציון, פ (תשע"ה), עמ' 7-41.

מאור המהות חוזרת למקומה. האור החוזר למקומו ממהות חוזרת ותדע את שמחתה וגם את שלוותה, לא תראה את הקטנות כי תבין את החיים.⁶¹

היסוד המשותף לבינה הן בתורת הבעש"ט הן בתורת ימימה הוא משמעותה הבסיסית של המילה כהבנה, תובנה וחוכמה מסוג מיוחד, שיש לה איכות נקבית ורחמית של הכלת מציאות מורכבת. נוסף על כך משמעותה הקבלית קושרת בין החוכמה והרצון (ספירת כתר), ה'ראש', ובין ההיבטים הנמוכים יותר – או לפחות הנתפסים נמוכים – המפעילים את האדם: הלב-רגש וכלי המעשה. זאת ועוד, הבינה כרוכה, הן בתורת הבעש"ט הן בתורת ימימה, בדגש על לימוד זכות של האדם על עצמו, על זולתו ועל המציאות בכללותה. לימוד זכות הוא בראש ובראשונה קבלת המציאות במקום דחייתה השיפוטית והתנגדות לה. כאשר השיפוט מושהה או מתוחם אפשר להתבונן ביש, במציאות, ולזהות בה פנים של חסד גם אם הגוון הדומיננטי הוא הדין. זיהוי כזה מעצים את משקלו של החסד וממילא ממתיק את הדינים. כלומר, המבט האנושי, הפרספקטיבה, הוא-הוא הפעולה התאורגית-פסיכולוגית של השבת הספירות התחתונות למקורן ברחם הבינה כדי שייולדו ויואצלו מחדש האצלה ממותקת שתשפיע חסד לעולם.

סוף דבר – 'שמחה של קיום'

באחד הסיפורים בקובץ 'שבחי הבעש"ט' מסופר כך:

פעם אחת בשמחת תורה היו אנשי סגולה דבעש"ט שמחים ומרקדים ושותים יין מן המרתף של הבעש"ט הרבה, ואמרה אשת הבעש"ט הצדקניות לא ישיירו יין לקידוש ולהבדלה ונכנסה להבעש"ט ואמרה לו: אמור שיפסקו לשתות ולרקד כי לא ישאר לך יין לקידוש ולהבדלה, אמר לה הבעש"ט: טוב אמרת, לכי אמרי להם שיפסיקו וילכו לביתם, וכשפתחה הדלת והם רקדו בעגול וראתה שליטה אש סביבותיהם כמו חופה לקחה הכלים והלכה בעצמה למרתף והביאה להם יין כפי רצונם.⁶²

⁶¹ ימימה אביטל (לעיל, הערה 2).

⁶² שבחי הבעש"ט (לעיל, הערה 37), סעיף לו, עמ' 125.

הרוקדים והבעש"ט בכללם נוכחים בחוויה, בשמחת התורה. כמות היין המוגבלת והשימושים העתידיים שלו אינם מגבילים את שמחתם חסרת הגבולות שבהווה, את חוויית המפגש עם 'קול ה' באש'.

סיפור זה, כדרכם של סיפורים, מאיר רגע אחד רב עוצמה. דרך עיני האישה אנו הופכים ממתבוננים חיצוניים וביקורתיים לשותפים לחוויה השומטים את כל ה'צריך', ה'ראוי' וה'בלתי אפשרי' למען רגע אחד של שמחה שלמה. בהנחילו דרך של תיקון המושתתת על אהבה ולא על דחייה, על עבודה בגשמיות ולא על סגפנות, על זיהוי האחדות והעצמתה, על מאמצי התקרבות לניצוץ הקדוש שבמחשבה הזרה, בכלים, בבהמות ובזולת, הבעש"ט קורא 'אדרבא, אעבוד אותו בשמחה!⁶³ שמחת הריקוד אינה גורמת לו לדחות את אשתו המנוכרת להתרחשות, והוא מצליח לפנות אף אליה בבת צחוק ולהכלילה בשמחה.⁶⁴ השמחה החסידית אינה קלות הדעת של הווה נטול דאגות ותביעות אלא כובד המשמעות של הווה התובע את מקומו ואת דיוקו.

באמצעות כלי ההכרה, הזיהוי, התיחום והקבלה, ההמתנה והדיוק, הקשב והנוכחות בזמן הווה, ימימה משרטטת דרך תיקון. בדרך זו עוברת כחוט השני שמחת הקיום הכרוכה באור, בטוב, בשפע ובחיות. השמחה היא יעד לשאוף אליו, היא הדרך והיא העדות שהגענו לדיוק 'ביחסי התמידי', בלשונה.

ב'חלק' לחודש אדר ימימה אומרת:

ברוחניות יש הרבה שמחה והיא אמיתית. לא חולפת. מעצם הקיום על בסיס הכוח שמתעורר יש את השמחה. השמחה היא מהאור המתיישב. יש את החיות. את כוח היש שבתוכך בכוחו ותנועתו וזרימתו בתוך עורקיך. זה נותן לך שמחה של קיום [...] ברוחניות יש גמישות, קבלת האחר כפי שהוא, את אינך מתנגשת כדי לחיות אלא את נותנת מקום להתקיים בו, ומקומך להתקיים בו גם קיים. בנוסף לזה, רוחניות אשר מאפשרת להכניס את עשייתך – התקרבותך, לא

⁶³ צוואת הריב"ש (לעיל, הערה 42), עמ' 9.

⁶⁴ על אף הבנתה החדשה בנוגע לאירוע והתמורה שהיא עוברת מהתנגדות לתמיכה, היא אינה מוכללת בריקוד עצמו.

בקפדנות, בנוקשות, בחומרה, אלא באותה זרימה בהבנה אשר מביאה אותך להיות לא שוכחת את צחוקך אלא מחזירה אותו.⁶⁵

דומה כי הד צחוקו של הבעש"ט מתגלגל ועולה גם מבין השורות שהכתיבה ימימה לתלמידיה ולתלמידותיה, ובצל פערי הזמן, השפה, התרבות, המגדר וההקשר מאירה איזו נקודה פנימית חלקית ויחסית של מקום משותף אשר 'לית אתר פנוי מיניה'.

⁶⁵ ימימה אביטל (לעיל, הערה 2).